

MỘT SỐ GIẢI PHÁP HÌNH THÀNH NĂNG LỰC SÁNG TẠO CHO HỌC SINH, SINH VIÊN

TS. ĐẶNG THỊ PHƯƠNG PHI*

Nghị quyết Đại hội lần thứ XI của Đảng đã khẳng định "Thực hiện đồng bộ các giải pháp phát triển và nâng cao chất lượng giáo dục, đào tạo. Đổi mới chương trình, nội dung, phương pháp dạy và học theo hướng hiện đại; nâng cao giáo dục toàn diện, đặc biệt coi trọng giáo dục lý tưởng, đạo đức, năng lực sáng tạo (NLST), kĩ năng thực hành, tác phong công nghiệp, ý thức trách nhiệm xã hội" (1). Điều 28 Luật Giáo dục nhấn mạnh "Phương pháp giáo dục phổ thông phải phát huy tích cực, tự giác, chủ động, sáng tạo (ST) của học sinh (HS), phù hợp với đặc điểm của từng lớp học, môn học, bồi dưỡng phương pháp tự học, rèn luyện kĩ năng vận dụng kiến thức và thực tiễn, tác động đến tình cảm, đem lại niềm vui hứng thú học tập cho HS" (2).

1. Theo kết quả của *Viện nghiên cứu của Kohns Neethling - Học viện thành tựu Quốc tế*, ở 15 quốc gia, khả năng ST giảm từ 98% khi trẻ 3-5 tuổi xuống 2% khi 25 tuổi. Điều này cho thấy, nếu không bảo vệ và giữ gìn, trẻ sẽ mất hết NLST và giải quyết vấn đề khi vừa bắt đầu bước vào cuộc sống.

Kết quả khảo sát của PASEC 10 về thống kê mới nhất từ cuộc khảo sát PISA cho thấy những hạn chế của HS Việt Nam khi được xếp hạng công khai theo các tiêu chí quốc tế; đặc biệt là tiêu chí "linh hoạt, cởi mở" của HS đứng cuối bảng (đứng thứ 67/68 nước và sự linh hoạt trong giải quyết vấn đề).

Theo các nhà tâm lý học, hoạt động ST được xem là dạng hoạt động cao nhất của con người. NLST là cốt lõi của hoạt động ST, làm tiền đề bên trong của hoạt động ST, nó được xác định từ chất lượng đặc biệt của các quá trình tâm lý mà trước hết là quá trình trí nhớ, tư duy, xúc cảm, ý chí,...

Tư duy ST là kiểu giải quyết vấn đề dựa trên sự động não tối đa nhằm tạo điều kiện tìm ra phương án tối ưu dựa trên những phương án được nêu ra. Điều này thoạt nghe có vẻ đơn giản nhưng thực ra là cả một quá trình rất phức tạp đòi hỏi sự nỗ lực cao độ của

hoạt động trí óc. Trước một vấn đề nan giải, khi tất cả các phương án cũ đều không thể giải quyết được, con người buộc phải tìm ra càng nhiều giải pháp càng tốt, sau đó sàng lọc và chọn ra giải pháp hay nhất trong số những giải pháp đã đưa ra.

Như vậy, chúng ta đã thấy được vì sao phải "coi trọng NLST", và "để thể hiện việc coi trọng kĩ năng tư duy ST chúng ta cần phải làm gì" ?

2. Rèn luyện tư duy ST cho HS, sinh viên (SV) là một nhiệm vụ quan trọng và cần thiết, cấp bách trong cuộc sống có nhiều đổi thay phức tạp, giúp các em có khả năng phán đoán và suy xét, có những quyết định phù hợp, tìm ra được các giải pháp thích ứng với những vấn đề của xã hội đặt ra. Hiển nhiên để ST thì cũng phải có chuyên môn sâu về các vấn đề liên quan, nhưng ST không phải là nhớ lại, không phải chỉ là sử dụng lại kiến thức đã có, mà ST là vận dụng tìm kiếm những điều mới mẻ và kết hợp chúng theo những cách thức độc đáo mà trước đó không ai tưởng tượng được. Cho nên, nếu muốn ST, chúng ta phải tập trung vào những suy nghĩ cởi mở, tự do cùng những thông tin mà lối tư duy đó mang lại

Sáng tạo là gì? Theo *Từ điển tiếng Việt*, ST là tìm ra cái mới, cách giải quyết mới, không bị gò bó, phụ thuộc vào cái đã có (3). Theo *Từ điển Bách khoa toàn thư Liên Xô*, tập 42, ST là một loạt hoạt động mà kết quả của nó là một sản phẩm tinh thần hay vật chất có tính cách tân, có ý nghĩa xã hội, có giá trị (4). ST là tạo ra những giá trị mới về vật chất hoặc tinh thần. ST cần có cả một quá trình, và chỉ có được khi ta đã tư duy tích cực.

Tư duy ST là gì? Theo *Cẩm nang những kĩ năng thực hành xã hội cần thiết cho SV*, tư duy ST là một kĩ năng cực kì quan trọng với mỗi người chúng ta trong cuộc sống vì chính nó sẽ đáp ứng những thách thức luôn xảy ra. Tư duy ST là thanh công cụ cực kì

* Trường Đại học kinh tế - công nghiệp Long An

quan trọng để mỗi người dù ở vị trí nào, đẳng cấp nào cũng có thể vượt qua lối mòn trong suy nghĩ, hành động để hướng đến những giải pháp mới mẻ. Đó không chỉ là yêu cầu của cuộc sống mà còn là những phương pháp để bạn chinh phục những khó khăn của cuộc đời (5).

3. Một số giải pháp hình thành và phát huy NLST cho HS, SV

1) Đối với HS. Nhằm phát huy tính tích cực ST cho HS, chúng ta cần:

a) *Bồi dưỡng năng lực chủ thể hóa cho một con người ngay từ thời thơ ấu:* - Khả năng thể hiện tính độc đáo đặc sắc, cái riêng, cái bản lĩnh của một cá nhân; - Không nên "keo kiệt" những lời ngợi khen cho những ý tưởng và sản phẩm ST; - Cần tôn trọng những sản phẩm trong nghệ thuật thẩm mỹ tạo hình bằng nặn, vẽ theo tưởng tượng sau chuyến đi dã ngoại, sau ngày nghỉ cuối tuần; cho các em kể về hoạt động ngày hôm qua của em, của gia đình em; nêu các tình huống và hỏi các em về cách xử lý.

b) *Nuôi dưỡng, đào tạo năng lực xã hội hóa cho HS:* - Bồi dưỡng giúp đỡ các em hình thành dần khả năng thích ứng hội nhập thông qua nhiều hoàn cảnh khác nhau bằng những ví dụ để các em trả lời; bằng những tình huống để các em trải nghiệm, chia sẻ, chọn lựa và quyết định hi sinh sự ham muốn của mình để dành tặng mơ ước cho người khác thành sự thật, "Giúp đỡ và khuyến khích trẻ hình dung quan điểm của người khác"

c) *Rèn luyện năng lực giao tiếp cho HS* thông qua việc bồi dưỡng khả năng thiết lập và duy trì mối quan hệ với người khác; được phát biểu những suy nghĩ của mình qua lắng nghe những gì cô nói, bạn nói, phát biểu bằng suy nghĩ của mình dựa trên khả năng phán đoán suy xét để đồng tình hay phản đối ý kiến của thầy cô, bạn bè khác chứ không phải phát biểu theo những điều mà thầy cô "chờ đợi", nói lại những gì các em thuộc lòng...

Truyền thống văn hóa Việt Nam vốn là văn hóa không tranh luận, nhất là đối với các ý kiến của người lớn tuổi như ông bà, cha mẹ, anh chị... Điều này có mặt tốt nhưng cũng dẫn tới hệ quả là hình thành ý thức "chấp nhận đương nhiên", dễ dàng chấp nhận điều mà người khác nói, làm hạn chế, thậm chí triệt tiêu khả năng giải quyết vấn đề, làm mất đi "tính nghi ngờ" trong khoa học, không được quyết định,

xóa bỏ dần tư duy ST ngay khi vừa chớm nở. Do vậy, người lớn cần phải giúp trẻ tránh những tình huống mà nhà lí luận ST Donald Treffinger gọi là "sự ấn định câu trả lời đúng".

Việc giáo viên quá nhấn mạnh cung cấp, truyền đạt kiến thức một cách áp đặt (trẻ bị bắt ép nghe, chép học thuộc nhớ lại và trả bài như vẹt) sẽ làm thui chột khả năng giải quyết của trẻ. Khả năng giáo viên sai lầm rằng trẻ thiếu khả năng tư duy ST nên đã không nghĩ đến việc tạo cơ hội để phát triển những tiềm năng ST ở trẻ.

d) *Luôn khuyến khích, động viên tinh thần học tập ST của HS:* - Cần khuyến khích, động viên trẻ tìm hiểu các vấn đề, các sự kiện xảy ra gần trẻ, đưa ra các giả thuyết khác nhau, tập trung vào các ý tưởng chính hơn là các sự kiện cụ thể. Giáo viên cần khuyến khích trẻ tưởng tượng, cho trẻ nói tiếp những câu bắt đầu bằng "Nếu tôi là...", "Nếu tôi có..." (luôn luôn theo hướng tích cực và có khả năng thực hiện được, tránh quá xa xôi, quá mộng lung...); - Nhà trường phải là nơi khuyến khích trẻ ước mơ, tưởng tượng; động viên trẻ thực hiện những ước mơ, biết chờ đợi để có đủ điều kiện thực hiện những ước mơ, những ham muốn của mình; đồng thời cần xây dựng "Phong trào ST", thành lập "Câu lạc bộ ST", nơi cho trẻ những điều kiện để trẻ ST, nơi để trẻ đầu tư suy nghĩ, thể hiện những ý tưởng mới lạ,... Quan trọng ở giai đoạn đầu là "cần cho phép thời gian để có tư duy ST", cho phép những sai sót, nhầm lẫn, luôn được khuyến khích... (trong tờ rơi của Trường Đại học Khoa học tự nhiên, lớp kĩ năng "Tư duy ST" lần 2 năm 2014 đã thể hiện quan điểm này: "Dấu hiệu chân thực của trí thông minh không phải là kiến thức mà là trí tưởng tượng".

2) Đối với SV. Hàn Quốc chuẩn bị khá công phu và có bước đi khá sớm, từ xa về vấn đề NLST ở SV. Với Việt Nam, chúng ta cần bắt tay ngay vào công việc này. Thay vì bàn luận quá nhiều, phê phán quá nhiều những sai sót, những hạn chế trong nội dung, chương trình, sách giáo khoa, phương pháp..., chúng ta hãy dành thời gian, theo chức trách của từng người, để quan tâm chăm sóc tốt hơn nữa cho SV. Qua thực tế nghiên cứu, từ các công trình của đồng nghiệp, từ những mong muốn của SV Việt Nam, chúng tôi muốn nhấn mạnh một thông điệp cho SV, đó là: nhận thức về vai trò, ý nghĩa của tư duy ST trong đội ngũ trí thức, bắt đầu từ khi các em bước chân vào trường đại học

và đến khi các em ra trường; cần nâng cao nhận thức về tầm quan trọng của việc rèn luyện tư duy ST và cần rèn luyện như thế nào để có tư duy ST; SV cần được dạy để có tư duy ST và bởi vậy, ngay chính thầy cô của các em cũng cần phải dạy một cách ST.

Theo chúng tôi, SV cần được thảo luận, trao đổi một số gợi ý phương pháp rèn luyện tư duy ST sau đây: - Có nhu cầu khám phá và đặt vấn đề; - Phải hiểu sâu sắc rằng nếu không có tưởng tượng và ST thì xã hội sẽ không thể phát triển như ngày nay. Chính nhờ có ST mà con người đã phát minh ra biết bao thiết bị để nối dài khả năng của con người, "kính viễn vọng" là sự nối dài của đôi mắt, "cần cẩu" là sự nối dài của đôi tay...; - Cần bảo đảm kiến thức tối thiểu về vấn đề nghiên cứu; - Cần có một nền giáo dục nghiêm túc để người học có được nền kiến thức căn bản; khoa học kĩ thuật, văn hóa phải được phát triển đồng bộ để người học có được môi trường nghiên cứu; - Có ý chí và sự nỗ lực; phải có sự đam mê, vượt qua được những khó khăn, kiên trì theo đuổi vấn đề mình đã chọn, nỗ lực không ngừng để đạt mục tiêu mà mình đã xác định; - Xây dựng kiến thức mới trên nền tảng những gì đã có; - Biết tích lũy kiến thức của những người đi trước, vận dụng một cách thông minh, biết nghi ngờ, và quyết định lựa chọn những thông tin cần thiết, sử dụng các thông tin sao cho có hiệu quả nhất; - Luôn luôn thực hành, học đi đôi với hành, vận dụng những kiến thức đã học vào thực tế đời sống. Nhà trường cần đẩy mạnh việc "Thực học - Thực nghiệp cho HS và SV"; - Biết loại bỏ những suy nghĩ thói quen lạc hậu; cần tập rèn cho bản thân luôn "động não", khai thác tối đa những suy nghĩ mới, vận dụng tối đa những thông tin để xử lý vấn đề một cách tích cực nhất; - Thử thách bản thân ở những lĩnh vực mới; không e dè dấn thân vào những lĩnh vực mới lạ, luôn siêng năng và khao khát chinh phục những chân trời mới, nhiều thử thách; - Biết hoài nghi và không đồng ý một cách mù quáng.

Luôn luôn đặt những câu hỏi và tìm lời giải đáp, và tìm kiếm câu trả lời chân thực, thỏa đáng.

4. Những điều tác giả trình bày ở trên cần được tiếp tục nghiên cứu một cách có hệ thống hơn, ở cả chiều rộng lẫn chiều sâu... Điều chúng tôi mong muốn ở đây là cơ sở đào tạo cần quan tâm nghiên cứu và dạy SV bằng nhiều hình thức đa dạng, phong phú để SV

hiểu sâu kiến thức được học, có kĩ năng thực hành, có tính chủ động tư duy. Như vậy, giảng viên, thầy cô giáo cần cung cấp cho HS, SV một khối lượng kiến thức hoàn chỉnh, dạy học một cách ST..., tạo điều kiện để HS, SV có cơ hội tiếp cận và thực hành nghiên cứu khoa học, hình thành ở các em NLST. Hãy nhận thức sâu sắc rằng: Tư duy ST là một kĩ năng vô cùng quan trọng trong công việc và trong chính đời sống, nhất là trong một xã hội nhiều biến động như hiện nay. Đó là khả năng khao khát hiểu biết, hạnh phúc khi tìm thấy điều mới mẻ từ óc quan sát và nhận biết, nó sẽ giúp bạn phát triển thêm những hiểu biết của mình, làm phong phú những ý tưởng mới, tránh được những lối mòn trong suy nghĩ, trong hành động, để nhạy bén và sâu sắc hơn trong việc tìm kiếm phát hiện những giải pháp mới, vượt qua được những khó khăn và giải quyết được vấn đề, phục vụ cho sự phát triển bền vững của cộng đồng. □

(1) Đảng Cộng sản Việt Nam. **Nghị quyết Đại hội đại biểu Đảng Khóa XI.** NXB Chính trị quốc gia - Sự thật, H. 2011.

(2) **Luật Giáo dục.** NXB Chính trị quốc gia, H. 2005.

(3) Nguyễn Như Ý. **Từ điển tiếng Việt.** NXB Giáo dục, H. 1994.

(4) **Từ điển Bách khoa toàn thư Liên Xô.** Moskva, 1983.

(5) Nhiều tác giả. **Cẩm nang những kĩ năng thực hành xã hội cần thiết cho sinh viên.** NXB Trẻ, TP. Hồ Chí Minh, 2010.

Tài liệu tham khảo

1. Các giá trị căn cơ của nhà trường ngoài kiến thức. Vietnamnet - Giáo dục 19/4/2014.

2. Bùi Trọng Liễu. "Làm sao để đào tạo người có tư duy sáng tạo". Báo Tuổi trẻ cuối tuần, 22/4/2009).

3. Nghị quyết 29-NQ/TW) về đổi mới căn bản, toàn diện về giáo dục và đào tạo đáp ứng yêu cầu công nghiệp hóa, hiện đại hóa trong điều kiện kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và hội nhập quốc tế.

4. Các trang web: <http://www.kynangsong.org>; <http://www.kynangsong.vn>

SUMMARY

Creative thinking plays an important role in work, learning and life. Besides, creativity is one of the keys to the success, development and integration of the country. Therefore, the school and society should provide the conditions for students who promote learning creative spirit when they firstly start with the university.